

SVR - Conjunctuurnota

april 2009

Recente economische ontwikkelingen in Vlaanderen

Halfjaarlijkse analyse

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Vlaamse overheid

Conjunctuurnota

Halfjaarlijkse conjunctuuranalyse voor Vlaanderen

April 2009

Samenstelling

Studiedienst van de Vlaamse Regering
Thierry Vergeynst
Dirk Festraets
Myriam Vanweddungen

Eindredactie: Thierry Vergeynst

e-mail: thierry.vergeynst@dar.vlaanderen.be

Verantwoordelijke uitgever

Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30 – bus 23
1000 Brussel

Grafische vormgeving cover

Diensten voor het Algemeen
Regeringsbeleid
Communicatie
Patricia Van Dichel

Uitgave: halfjaarlijks

<http://www.vlaanderen.be/svr>

Inhoudstafel

INLEIDING	1
1. INTERNATIONAAL	1
1.1. Eurozone	1
1.2. Verenigde Staten	2
1.3. Japan	3
2. VLAANDEREN	4
2.1. Productie	4
2.2. Bestellingen en uitvoer	9
2.3. Investerings.....	11
2.4. Loop van de bedrijven	12
2.5. De consument	14
2.6. Arbeidsmarkt.....	15

INLEIDING

De wereldeconomie ondergaat momenteel de zwaarste inzinking na de Tweede Wereldoorlog. De economische groei is in zowat alle geïndustrialiseerde landen negatief. De voornaamste conjunctuurinstituten voorzien dat in 2010 het ergste achter de rug zou moeten zijn.

De economische situatie in Vlaanderen is niet anders. De belangrijkste conjunctuurindicatoren zakten de afgelopen maanden fors. Toch lijkt de daling recent gestopt. Dat wil nog niet zeggen dat een opleving voor de deur staat. Ondertussen is ook de werkloosheid aan een neerwaartse beweging begonnen. Deze indicator reageert met vertraging op een conjuncturomslag.

1. INTERNATIONAAL

Tabel 1 Reële groei van het BBP (in %), België in internationaal perspectief

	Realisaties 2008	Vooruitzichten 2009			Vooruitzichten 2010		
		OESO	IMF	Europese Commissie	OESO	IMF	Europese Commissie
België	1,2	-0,1	n.b.	-1,9	1,3	n.b.	0,3
Nederland	2,1	-0,2	n.b.	-2,0	0,8	n.b.	0,2
Duitsland	1,3	-0,8	-2,5	-2,3	1,2	0,1	0,7
Frankrijk	n.b.	-0,4	-1,9	-1,8	1,5	0,7	0,4
Eurozone	0,8	-0,6 (-4.1)	-2,0 (-3,2)	-1,9	1,2 (-0.3)	0,2 (0,1)	0,4
VK	0,7	-1,1	-2,8	-2,8	0,9	0,2	0,2
VSA	1,1	-0,9 (-4.0)	-1,6 (-2,6)	-1,6	1,6 (0,0)	1,6 (0,2)	1,7
Japan	-0,6	-0,1 (-6.6)	-2,6 (-5,8)	-2,4	0,6 (-0.5)	0,6 (-0,2)	-0,2
China	9,0	n.b.	6,7	n.b.	n.b.	8,0	n.b.

Bron: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Europese Commissie (January 2009 Interim forecast), IMF (World Economic Outlook Update, January 2008, tussen haakjes Update March), OESO (Perspectives économiques de l'OCDE, N° 84, décembre 2008, tussen haakjes Interim Report March 2009).

1.1. Eurozone

Recent verlaagden zowel het IMF als de OESO nogmaals hun *groeiervwachtingen*. Voor 2009 wordt door beide instellingen een sterke daling van de economische activiteit voorspeld. Het IMF ziet het BBP van de eurozone in 2009 met liefst 3,2% dalen, de OESO zelfs met 4,1%. Op wereldschaal wordt trouwens eveneens een krimp verwacht. Voor 2010 wordt nagenoeg een nulgroei voorspeld (-0,3% volgens de OESO en 0,1% volgens het IMF).

De krimp in 2009 is niet alleen ongezien sinds de Tweede Wereldoorlog, maar treft alle wereldregio's op hetzelfde ogenblik, met een forse daling van de wereldhandel als gevolg. Onder de grote Europese economieën ziet de OESO de zwaarste recessie in Duitsland, waarvan het BBP in 2009 met 5,3% zou achteruitgaan. Het Verenigd Koninkrijk (-3,7%) en Frankrijk (-3,3%) zouden minder zwaar getroffen worden.

De *Economic Sentiment Indicator* van de Europese Commissie, die zowel het ondernemers- als het consumentenvertrouwen weergeeft, is in de eurozone sinds juni 2007 vrijwel continu neerwaarts gericht. Hij stond in maart met een waarde van 60,3% op het laagste peil sedert de creatie van deze indicator in 1985. Wel is deze indicator sinds december vorig jaar nog weinig verder gedaald. De vooruitzichten voor de industriesectoren, de consument en de bouwsector zijn het somberst, terwijl de dienstensectoren (inclusief de kleinhandel) iets

minder pessimistisch zijn gestemd. In de kleinhandel viel in februari en maart 2009 zelfs een lichte verbetering te noteren. Ook de vooruitlopende *Composite Leading Indicator* van de OESO blijft achteruitgaan en bevond zich in februari 2009 op het laagste niveau sinds 1975.

De *BBP-groei* van de eurozone is in het vierde kwartaal 2008 gedaald met 1,6% tegenover het voorgaande kwartaal. In het tweede en derde kwartaal daalde het BBP telkens met 0,2%. Van de buurlanden kende Duitsland de sterkste daling op kwartaalbasis (2,1%). België ondervond hiervan onvermijdelijk de gevolgen en zakte met 1,7% sterker dan het Verenigd Koninkrijk (1,5%), Frankrijk (1,1%) en Nederland (1,0).

De *consumptiebestedingen* hielden in het vierde kwartaal van 2008 over het algemeen stand. Toch is ook het verbruik gedaald tegenover het derde kwartaal (0,3%). De werkloosheidsgraad is sinds april vorig jaar aan het stijgen. Hij bedroeg in februari in de eurozone 8,5% tegenover 7,2% een jaar eerder. Zoals bekend volgt de werkloosheid de algemene conjunctuur met enige vertraging, zodat een verdere toename te verwachten is. De investeringen worden zwaarder getroffen dan de consumptie. Hier is in het vierde kwartaal een daling van liefst 4,0% (tegenover het voorgaande kwartaal) vast te stellen. Van alle bestedingscategorieën was de contractie het grootst bij de *uitvoer*. In het laatste kwartaal van 2008 daalde de export van de eurozone met 6,7% in vergelijking met het derde kwartaal. De *industriële productie* bevestigt de grote moeilijkheden in de verwerkende nijverheid: zij daalde met 3,5% tussen december en januari, de sterkste daling sinds het begin van de crisis. Tegenover januari 2008 bedroeg de daling 17,3%. De productie in de *bouw* kende in januari een stijging van 1,3% tegen december, na een daling van 3% in het vierde kwartaal (tegenover het derde).

De stijging van de *index van de consumptieprijzen* (inflatie) is de jongste maanden fors gedaald. In maart bedroeg ze op jaarbasis amper 0,6% (schatting). In juli 2008 bereikte de inflatie met 4,1% haar hoogste peil. De onderliggende inflatie (dat wil zeggen zonder energie en onbewerkte voedingsmiddelen) bevindt zich op 1,7% in februari en is eveneens dalende. Dit feit en de crisis hebben de ECB ertoe aangezet om vanaf oktober vorig jaar de beleidsrente in verschillende stappen fors te verlagen van 4,25% tot 1,25%. De lange overheidsrente (10 jaarsobligatie) kent sinds augustus een dalende trend, wat vooral de vlucht naar zekerheid weerspiegelt. Toch is deze rente sedert eind vorig jaar weer wat gestegen. In maart bedroeg ze 4,15%, tegenover 3,9% in december. Een ander lichtpuntje is het feit dat de leningen aan consumenten na maanden van daling in februari globaal weer licht zijn toegenomen. De kredieten aan de bedrijven stagneren globaal. De onzekerheid blijft immers bestaan omdat de waardering van de "toxic assets" nog zeer onzeker is, de kredietverliezen zich tijdens de recessie zullen blijven opstapelen en de banken in onzekere tijden grotere kapitaalbuffers willen aanleggen.

1.2. Verenigde Staten

De OESO is nauwelijks minder pessimistisch voor de VS dan voor de eurozone. Zij verlaagde de *BBP-verwachtingen* tot een groeikrimp van 4,0% in 2009 en een nulgroei voor 2010. Het IMF is "optimistischer" en verwacht een BBP-daling van 2,6% in 2009 en een positieve groei van 0,2% volgend jaar. Ook de *Composite Leading Indicator* van de OESO blijft verzwakken. Deze indicator is sinds de zomer 2007 continu dalend en ligt in februari 2009 met 89,9 lager dan in de eurozone.

Precies zoals in Europa werd in het vierde kwartaal van 2008 een BBP-daling van 1,6% vastgesteld tegenover het derde kwartaal. Zoals in Europa was de BBP-daling vooral te wijten aan een forse daling van de *investeringen* en vooral de *export*. De *consumptie* nam op kwartaalbasis af met 1,1% in het vierde kwartaal, na een daling van 1,0% in het derde. De werkloosheidsgraad liep in maart 2009 op tot 8,5%, tegenover circa 5% vóór de financiële crisis. De werkloosheid in de VS is dus gelijk aan die in de eurozone. De investeringen zijn erger aan toe, wat grotendeels op het conto van de woningcrisis kan geschreven worden. Op kwartaalbasis daalden ze met 5,1%, op jaarbasis met 7%. De recentste cijfers inzake industriële productie zijn iets minder negatief dan in de twee voorgaande maanden, in

tegenstelling tot de eurozone. In februari daalde de industriële productie met 1,4%. Op jaarbasis bedroeg de daling 11,2%. De uitvoer daalde in het vierde kwartaal met 6,5% op kwartaalbasis, de invoer met 4,7%.

De Amerikaanse *inflatie* is in februari 2009 nagenoeg tot nul gedaald (0,2%), tegenover 5,6% in juli vorig jaar. Om de crisis te counteren heeft de Federal Reserve, in tegenstelling tot de ECB, reeds vanaf september 2007 de beleidsrente stapsgewijze verlaagd. Nu situeert ze zich in een range van 0% tot 0,25%. Bovendien heeft ze een inflatiedoelstelling afgekondigd van 1,7% tot 2% en schuld van hypotheekverstrekkers en op hypotheek gebaseerde activa opgekocht, waardoor de hypotheekrente is gedaald. De kredietverlening aan consumenten groeit nog nauwelijks. De Amerikaanse overheid heeft daarom een "bad bank" opgericht, het "Public-Private Investment Program (PPIP)", om de "toxic assets" van de banken op te kopen en zo hun balans te zuiveren en het onderlinge vertrouwen tussen de banken te herstellen. Het heeft een budget van 500 miljard dollar (uitbreidbaar tot 1.000 miljard). De lange rente op 10 jaar (overheidsobligatie) daalde globaal vanaf juli vorig jaar tot 2,75% eind 2008, om in maart 2009 opnieuw toe te nemen tot 3,15%.

1.3. Japan

Voor Japan worden de somberste *groei prognoses* gemaakt. Het IMF verwacht voor dit jaar een BBP-daling van 5,8% en voor 2010 een afname van 0,2%. Ook de OESO is bijzonder pessimistisch en ziet een krimp van 6,6% in 2009 en een daling van 0,5% volgend jaar. Vooral de ineenstorting van de export, waarvan Japan bijzonder afhankelijk is, ligt aan de grondslag hiervan. De Japanse *Composite Leading Indicator* van de OESO is gezakt tot 89,7 in februari, vergelijkbaar met de VS.

De BBP-daling in het vierde kwartaal van 2008 bedroeg niet minder dan 3,2% in vergelijking met het derde kwartaal. De *consumptie* nam in het vierde kwartaal af met 0,4% tegenover het derde kwartaal. De werkloosheidsgraad stijgt en bereikte 4,4% in februari 2009. Verder zet de afname van de investeringen zich versterkt door. In het vierde kwartaal van 2008 bedroeg de afname 2,9% tegenover het derde kwartaal. Bovendien is de *uitvoer* als motor van de Japanse economie ingestort. In het laatste trimester daalde de export met liefst 13,8% tegenover het derde.

De Japanse *inflatie* bedroeg -0,1% in februari. De beleidsrente staat thans op 0,1%. Ook in Japan is het rendement op de tienjaars-overheidsobligatie in maart licht gestegen, na een daling in de voorgaande maanden. Eind maart bedroeg het rendement 1,26%.

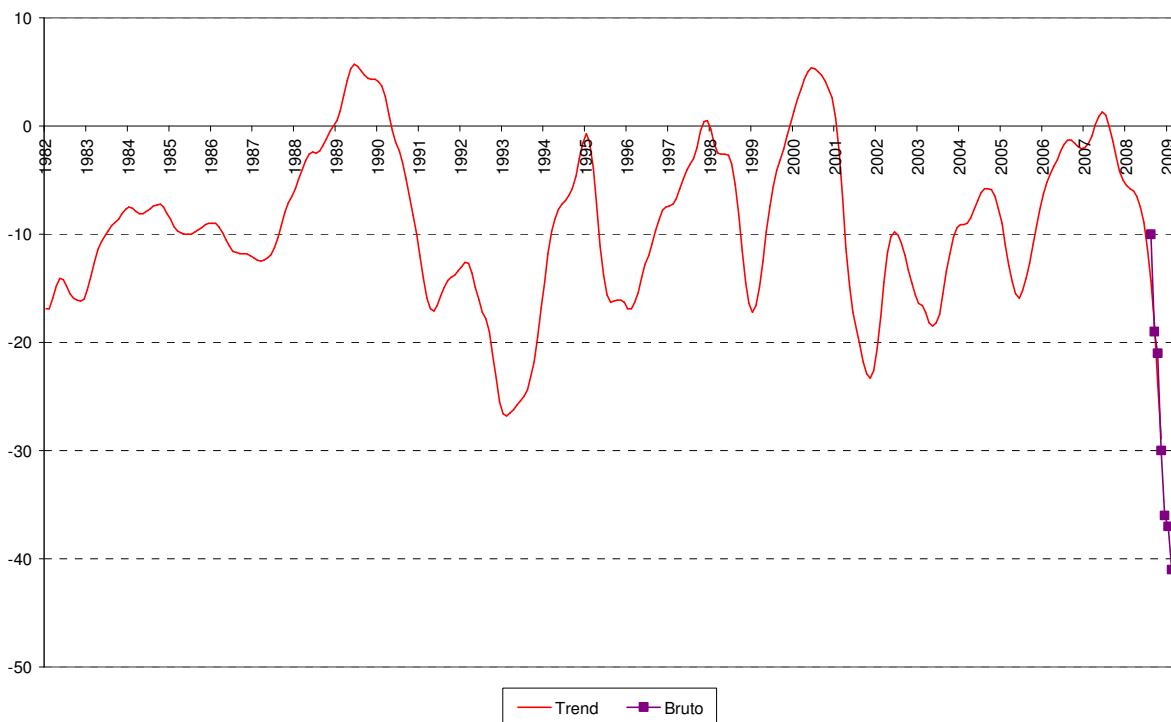
2. VLAANDEREN

2.1. Productie

Dankzij de conjunctuurcurven van de NBB is een actueel beeld van de economische toestand mogelijk. Zowel in de industrie, de handel als de ruwbouw wijzen ze op een aanzienlijk pessimisme bij de Vlaamse bedrijfsleiders. Sedert de start van de reeks in 1982 stonden de indicatoren nooit zo laag. De conjunctuur verslechterde reeds in de tweede helft van 2007, mede onder invloed van de stijgende prijzen voor grondstoffen en voor olie. De uitbarsting van de financiële crisis in de loop van 2008 deed het vertrouwen helemaal wegsmelten. Toch lijken de recente brutowaarden een halt toe te roepen aan een verdere daling van de curven. Dit is het duidelijkst in de handel en in de ruwbouw.

De KMO-Barometer van UNIZO dook tijdens het laatste trimester van 2008 en het eerste van 2009 in het rood. Dat wijst op een dalende activiteit. Maar de bedrijfsleiders van de Vlaamse KMO's hopen op betere tijden afgaande op hun inschatting van indicatoren die naar het toekomstige verloop peilen van het werkvolume, het personeelsaantal en de financiële situatie.

Grafiek 1 *Conjunctuur in de Vlaamse industrie in historisch perspectief*

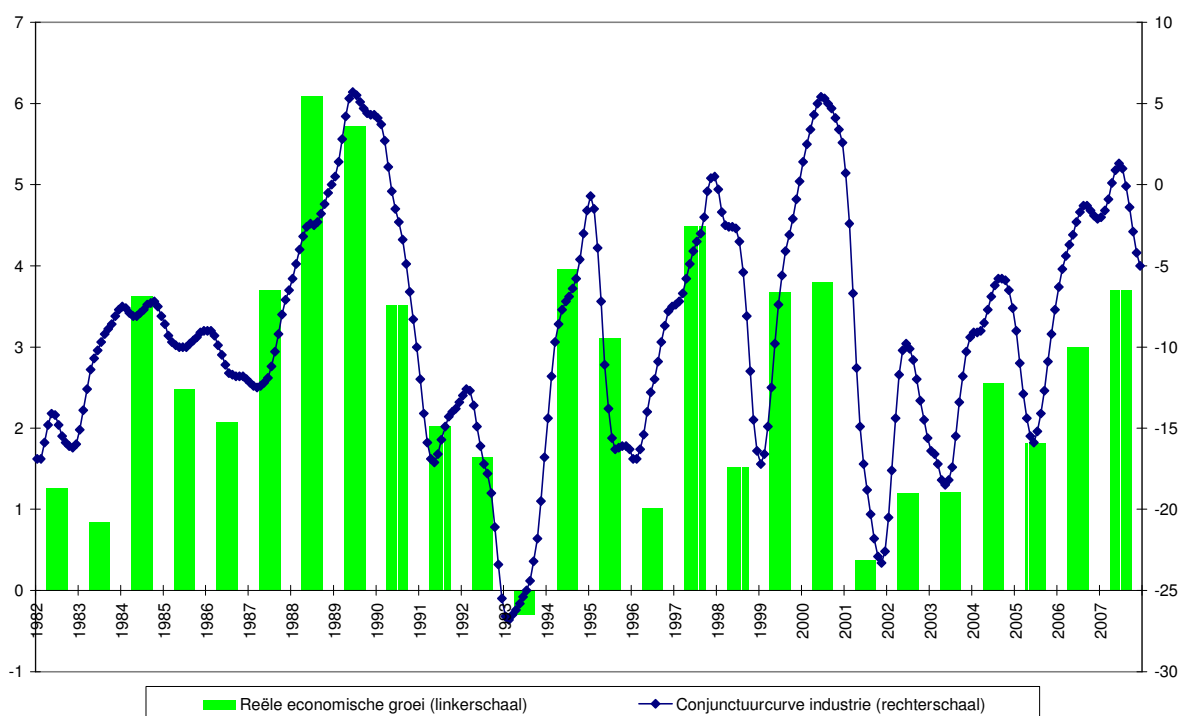

Bron: NBB.

Box 1: Conjunctuurindicator en economische groei

De conjunctuurindicator van de NBB is één van de belangrijkste instrumenten om een beeld te krijgen van de actuele economische situatie. Daartoe worden maandelijks aan bedrijfsleiders een aantal relatief eenvoudige vragen voorgelegd die vlug kunnen beantwoord en verwerkt worden. De enquêtering grijpt plaats in de volgende sectoren: de verwerkende nijverheid, de handel, de ruwbouw en de diensten aan bedrijven. De NBB stelt op basis van de eerste drie sectoren een globale synthetische curve op. Op het niveau van de gewesten bestaat geen globale synthetische curve. Uit Belgische gegevens blijkt echter dat het verloop in de industrie een goede proxy vormt voor het globale conjunctuurverloop. De gewestelijke reeksen nemen een aanvang in januari 1982.

Grafiek 2 Conjunctuur en economische groei

Bron: NBB, INR.

Reeds een aantal maal werd het verband onderzocht tussen de Belgische conjunctuurcurve en de aggregaten uit de nationale rekeningen¹. Zo vond Vuchelen voor gegevens tot en met 2003 onder meer volgende relatie:

$$BGroei_t = 3,37 + 0,19 BConjunctuurindicator_t$$

Met:

$BGroei_t$ = de reële Belgische economische groei

$BConjunctuurindicator_t$ = de gemiddelde waarde van de synthetische Belgische conjunctuurindicator

t-waarden significant

Determinatiecoëfficiënt = 0,81

Durbin-Watson = 1,79

¹ Zie onder meer Vuchelen J. "Naar 4 procent groei in 2004?", Documentatieblad FOD Financiën, maart-april 2004, blz. 95-113 en Vuchelen J. en Gutierrez M.-I., "De groeivoorzichten en de conjunctuurindicator van de Nationale Bank", Documentatieblad FOD Financiën, juli-augustus 2003, blz. 193-212.

Dergelijke eenvoudige regressie levert reeds een vrij betrouwbare schatting op van de economische groei van ons land. Uiteraard bestaan meer verfijnde modellen, maar het is de bedoeling na te gaan of uit de waarde van de NBB-conjunctuurindicator reeds voldoende informatie kan geput worden voor het inschatten van de reële BBP-groei. Immers de nationale (en a fortiori de regionale) rekeningen worden steeds met meerdere maanden vertraging gepubliceerd.

Vorige oefening kan herhaald worden voor Vlaanderen voor de periode 1982-2007, zij het dat de conjunctuurcurve voor de industrie dient gekozen te worden in plaats van de globale synthetische curve. Het feit dat de verwerkende nijverheid in het Vlaamse Gewest een relatief groter aandeel heeft dan nationaal is een element ter verantwoording daarvan. De resultaten zijn als volgt:

$$VGroei_t = 4,37 + 0,20 VConjunctuurindicator_t$$

Met:

$VGroei_t$ = de reële Vlaamse economische groei

$VConjunctuurindicator_t$ = de gemiddelde waarde van de Vlaamse conjunctuurindicator voor de industrie

t-waarden significant

Determinatiecoëfficiënt = 0,65

Durbin-Watson = 1,90

De waarde van de constante is geen aanduiding van de reële economische groei bij een neutrale conjunctuurstand. Immers de gemiddelde waarde van de NBB-conjunctuurcurve voor de Vlaamse industrie bedraagt -9,2 voor de periode 1982-2008 (-10,8 voor de synthetische Belgische NBB-conjunctuurcurve voor 1980-2003). Het niveau van de constante ligt hoger bij de schatting voor Vlaanderen. Dit is te wijten aan het globaal hogere niveau van de NBB conjunctuurcurve wat op zijn beurt deels te wijten kan zijn aan verschillen in de beschouwde periode en aan de dekking (industrie versus globaal). Enigszins verwonderlijk is dat de coëfficiënt van de onafhankelijke variabele slechts lichtjes hoger is in het geval van Vlaanderen. Dat wijst erop dat het marginale effect van een wijziging in de NBB conjunctuurstand nauwelijks meer invloed heeft in de Vlaamse dan in de Belgische regressie².³ Nochtans is er meer industriële activiteit in Vlaanderen waarvan men aanneemt dat die conjunctuurgevoeliger is. De determinatiecoëfficiënt wijst op een lagere kwaliteit van de Vlaamse regressie.

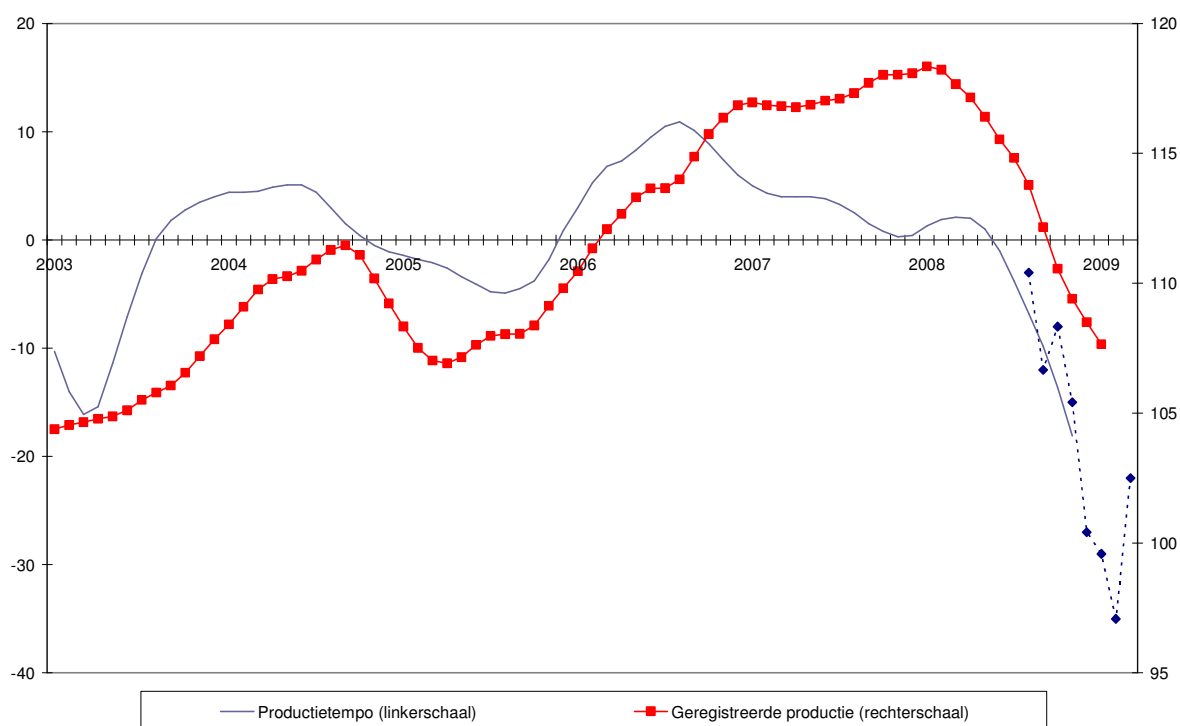
Voor het jaar 2009 zijn momenteel enkel de brutowaarden voor de Vlaamse industrie voor de eerste drie maanden van dat jaar bekend. Stel nu – bij wijze van oefening – dat de gemiddelde waarde ervan garant staat voor de gemiddelde conjunctuurstand voor alle maanden van 2009, dan komt dat volgens voorgaande regressie overeen met een reële economische groei van -3,4% voor 2009.

Deze oefening wil niet in de plaats treden van meer gesofisticeerde berekeningen, zoals deze uit het HERMREG-model dewelke in de zomer van 2009 beschikbaar zullen komen. Het wil enkel aantonen dat de huidige, beschikbare NBB-conjunctuurgegevens duidelijk op een recessie wijzen.

² Het ligt niet aan een grotere cyclische beweging van de Vlaamse curve; de standaardafwijking van de NBB-curve voor de Vlaamse industrie is zelfs iets lager dan deze voor de Belgische synthetische curve.

³ Er zij vermeld dat een 95% betrouwbaarheidsinterval de range [0,134 0,255] omvat.

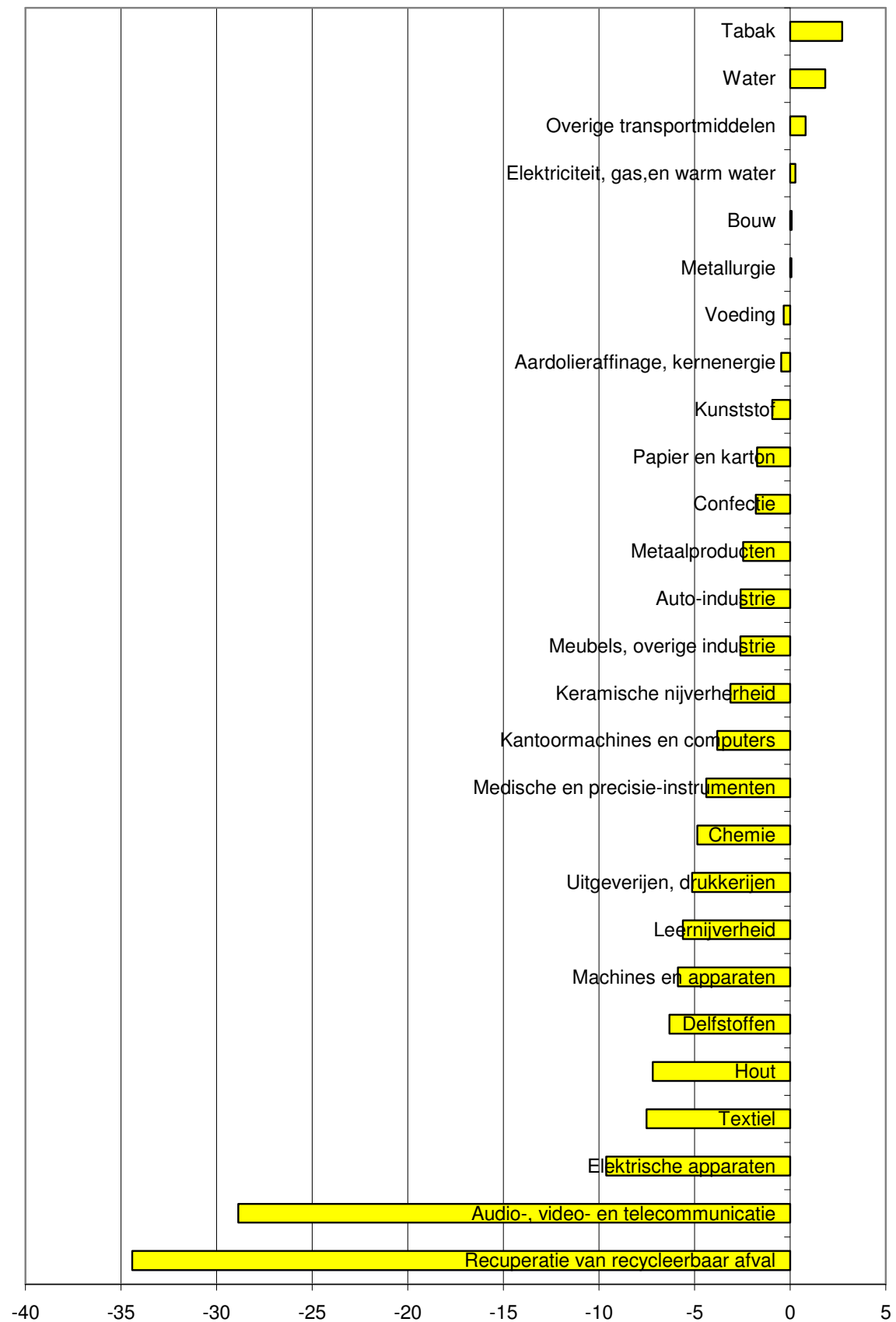
Grafiek 3 Activiteit in de Vlaamse industrie

Bron: NBB, ADSEI.

Het productietempo daalde gaandeweg in 2008. De brutowaarde voor maart 2009 verbeterde echter opmerkelijk, maar het is nog veel te vroeg om uit te maken of een kentering in de maak is. De zwakkere activiteit wordt bevestigd door de cijfers van ADSEI: in de drie maanden tot januari 2009 lag de productie in de industrie 13,6% lager dan een jaar eerder. Het zijn voornamelijk bedrijven die halffabrikaten maken die hun activiteit terugschroeven. Een omslag in de conjunctuur manifesteert zich het eerst bij de intermediaire goederen. Deze worden immers gebruikt in de verdere stadia van het productieproces. Tekenend in dat verband zijn de vrij sterke dalingen van de grondstoffenprijzen, na een top net vóór de zomer van 2008. Het is opvallend dat de productie bij de niet-duurzame consumptiegoederen (voeding, kleding, ...) minder sterk daalde in 2008 en tegen het jaareinde zelfs terug wat toenam. De gevolgen van de crisis waren bij het begin van het jaar nog niet echt voelbaar voor de consument. De omzet in de kleinhandel hield tot voor kort vrij goed stand. De relatief goede soldenverkoppen zijn daar ook een illustratie van. Bedrijven zullen pas in een later stadium snoeien in het personeelsbestand (zie ook evolutie van de werkloosheid verder). Dat zal dan ongetwijfeld gevolgen hebben voor de private consumptie en dus ook voor bedrijven die goederen voor de eindconsument produceren. Niettegenstaande het terugschroeven van de productie is de gemiddelde verzekerde activiteitsduur in de industrie teruggevallen tot 2,9 maanden in maart 2009. Een jaar eerder was dat nog 3,5 maanden of meer. Ook dat is geen goed teken aan de wand.

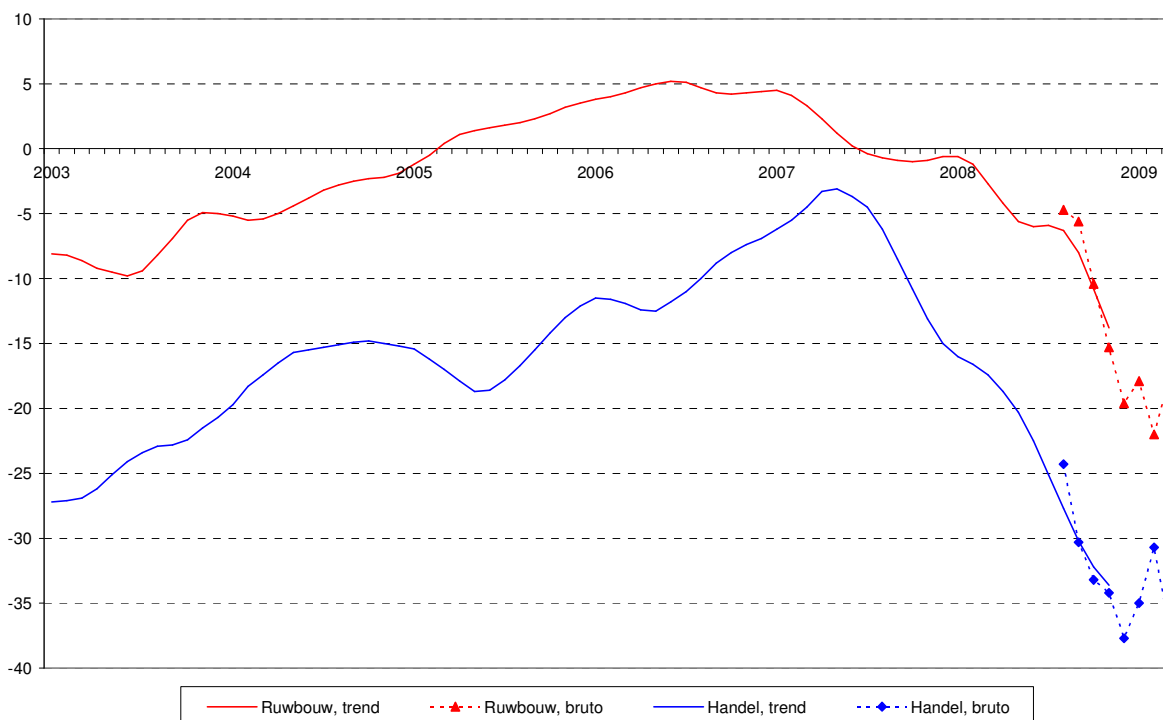
Grafiek 4 Industriële productie naar bedrijfstak (trend van de laatste 3 maanden tot januari 2009 t.o.v. de voorgaande 3 maanden)

Bron: ADSEI.

In de handel staan de verkopen op een laag pitje, maar de maanden januari en vooral februari boden enig soelaas. Helaas verslechterde de indicator voor maart opnieuw. De uitgeoefende bedrijvigheid in de bouw neemt eveneens af, zij het dat de brutowaarde voor maart fors verbeterde. Dat laatste kan te maken hebben met de verlaging van de BTW-tarieven op de eerste schijf van € 50.000 van de bouwfactuur. De productiecijfers van ADSEI situeren het dalpunt van de bouwconjunctuur in oktober 2008. Sindsdien is de trend opnieuw iets naar boven gericht. Maar dat neemt niet weg dat de bouwproductie in de drie maanden tot januari 2009 nog steeds 6,6% lager lag dan een jaar terug.

Grafiek 5 Conjunctuur in handel en ruwbouw

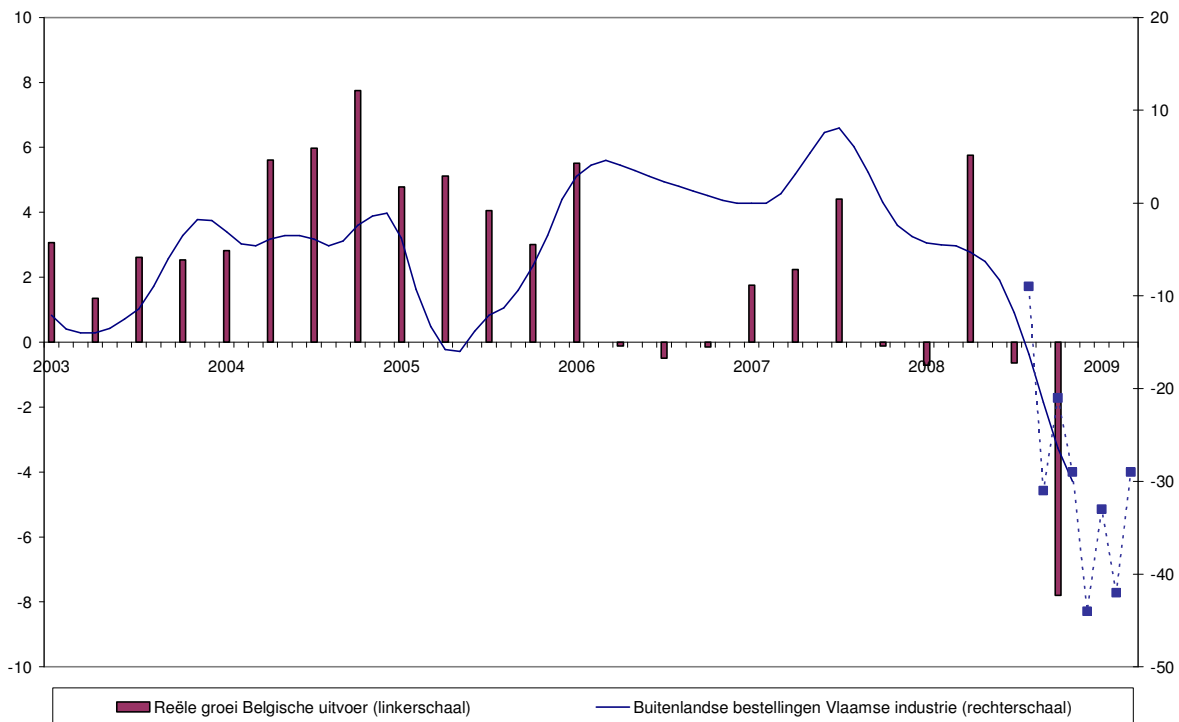
Bron: NBB.

De teruglopende activiteit maakt dat bedrijven hun toevlucht nemen tot tijdelijke werkloosheid als buffer om niet meteen tot een werkelijk ontslag te moeten overgaan. Dit kan echter enkel voor arbeiders en in een beperkt aantal bedrijfstakken. Volgens de gegevens van de RVA nam het aantal tijdelijke werklozen in Vlaanderen een aanzienlijke vlucht sinds eind 2008. In januari en februari 2009 bereikte deze statistiek recordhoogten van circa 156.000 en 193.000 personen. Seizoeninvloeden stuwden het aantal tijdelijke werklozen steeds de hoogte in op dat moment van het jaar. Maar in vergelijking met dezelfde maanden van 2008 gaat het om toenames van respectievelijk 68% en 95%. De verslechterende conjunctuur speelt met andere woorden duidelijk een rol.

2.2. Bestellingen en uitvoer

De industriële bestellingen uit het binnenland zijn dalende. Ook in de handel is er pessimisme over de komende binnenlandse bestellingen. In de bouw veert het orderbestand momenteel iets op, mogelijks onder invloed van de eerder vermelde BTW-verlaging. Maar dat stemt bedrijfsleiders in de bouw toch niet gunstig.

Grafiek 6 Exportprestaties

Bron: NBB.

Vlaanderen is een exportregio. Tot en met het derde kwartaal van 2008 hield onze uitvoer goed stand. In het tweede en derde kwartaal van 2008 nam de Vlaamse export met respectievelijk 14,2% en 10,0% toe op jaarbasis (in werkelijke prijzen). We moeten tot in 2004 teruggaan om dergelijke hoge toenames te zien. Let echter op bij de interpretatie van de cijfers: er was ook een vrij hoge inflatie medio vorig jaar, wat de nominale groeicijfers de hoogte in stuwde. Er zijn geen recentere regionale data over de buitenlandse handel beschikbaar. Dit is wel het geval voor België als geheel. Omdat het Vlaamse Gewest een aandeel van vier vijfden in de Belgische uitvoer heeft, zijn de nationale cijfers zeker richtinggevend. Nu blijkt de Belgische export jaar-op-jaar met 5,8% gekrompen te zijn in het vierde trimester van 2008 (in nominale termen). Dat illustreert dat de financieel-economische crisis pas echt tijdens de laatste maanden van dat jaar zorgde voor een inzinking van de economische activiteit en van de wereldvraag. De terugval was vooral voelbaar naar de verder gelegen exportmarkten, zoals de Verenigde Staten (-22,0%) en de BRIC (-15,2%). De terugloop van de export naar de BRIC is voornamelijk te wijten aan de forse terugval van de diamantuitvoer naar Indië (de export ervan zakte met meer dan de helft tussen het vierde kwartaal van 2007 en dit van 2008). De Belgische uitvoer naar de drie buurlanden en het VK viel nominaal slechts met 2,8% terug. De verdere perspectieven ogen niet goed: de Vlaamse ondernemers in de industrie zijn van oordeel dat het zeer zwak gesteld is met hun buitenlandse orderpositie. In de handel is dat niet veel beter: de vooruitzichten voor de buitenlandse bestellingen zijn er ronduit somber. Een opleving van deze indicatoren is echter cruciaal voor het herstel van onze erg open economie.

De *Baltic Dry index* is de belangrijkste graadmeter voor tarieven van de bulkscheepvaart. Deze indicator staat in verband met het volume van de wereldhandel (maar ondergaat ook de invloed van het aantal schepen dat in de vaart gebracht wordt, wat de prijzen drukt). De maximumprijzen werden bereikt in juni 2008. Sindsdien maakte de Baltic Dry index een sterke duik. Omstreeks het jaareinde werd een dieptepunt bereikt. Sindsdien veerde deze indicator voor de wereldhandel enigszins op. Dit deed verhopen dat het ergste achter de rug was. Maar sedert medio maart 2009 gaat het weer neerwaarts.

Grafiek 7 Baltic-Dry Index

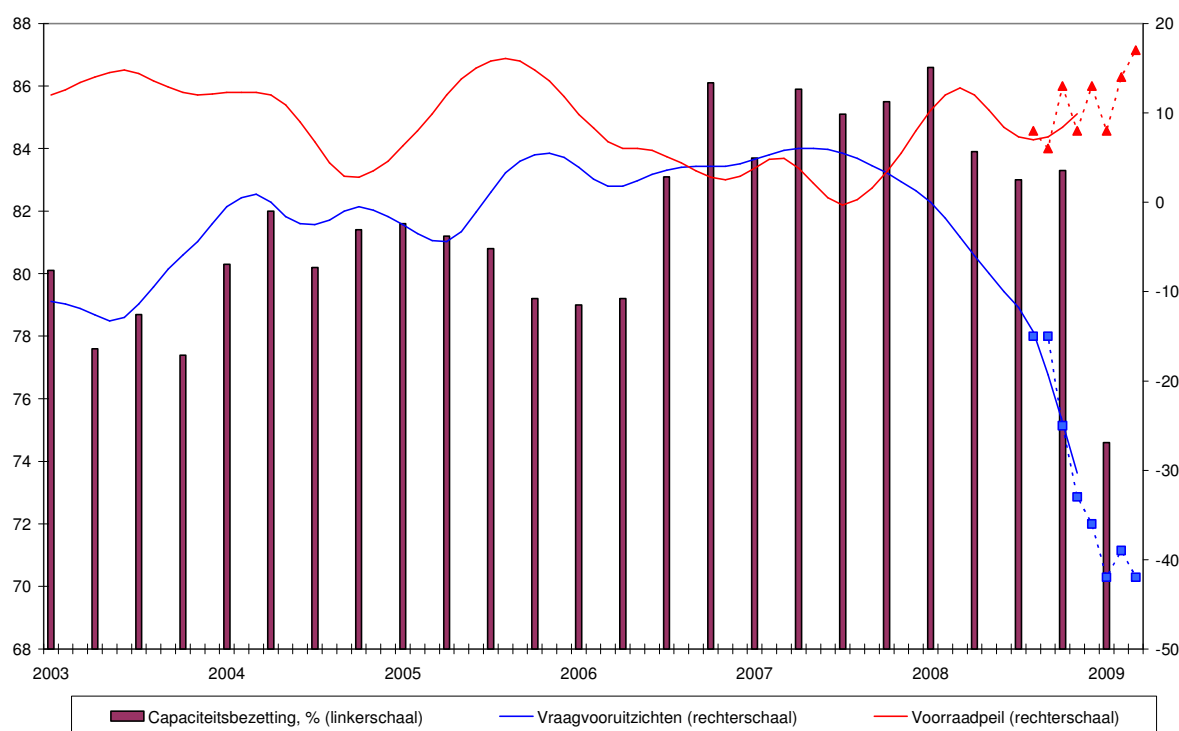

Bron: London Baltic Exchange.

2.3. Investeringsen

Hoewel de activiteit daalt is er nog steeds geen voorraadafbouw, integendeel. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de bezettingsgraad van het productievermogen fors terugliep bij de aanvang van 2009. De capaciteitsbezetting in de verwerkende nijverheid stond met 74,6% nooit lager sedert de opmaak van de reeks zo'n twintig jaar geleden. Vooral in de sectoren die halffabrikaten maken en die consumptiegoederen produceren (hier zowel duurzame als niet-duurzame) is de terugval groot. Tenslotte zijn de vraagvooruitzichten weinig rooskleurig. Zowel in de industrie als de handel en de ruwbouw worden laagterecords gevestigd. Het enige lichtpunt is dat de recentere brutowaarden lijken te stabiliseren op dat lage niveau in plaats van verder te dalen. Al deze elementen vormen een weinig stimulerende cocktail om te investeren. Volgens de halfjaarlijkse investeringsenquête van de NBB zouden de investeringen in de Belgische verwerkende nijverheid in 2008 met 3,4% afgenomen zijn, na een toename met 12,1% in 2007 (werkelijke prijzen). Verwonderlijk is dat de bedrijfsleiders aangeven hun investeringen met 6,9% te laten aangroeien in 2009. Maar traditioneel is men voor het komende jaar steeds te optimistisch; ongetwijfeld zullen deze verwachtingen neerwaarts bijgesteld worden. De BTW-statistieken van ADSEI bieden cijfers voor het Vlaamse Gewest. Deze geven een opwaartse tendens weer van de investeringen in industrie en bouw in 2007, gevolgd door een geleidelijke afzwakking in 2008. Op jaarbasis was er sprake van een stagnatie in 2008 (in nominale termen, reël gaat het dus om een achteruitgang). De handel en diensten realiseerden nog een toename met 2,9% nominaal in 2008. Hier bleef de trend grosso modo stabiel doorheen dat jaar.

Grafiek 8 Determinanten van de investeringen

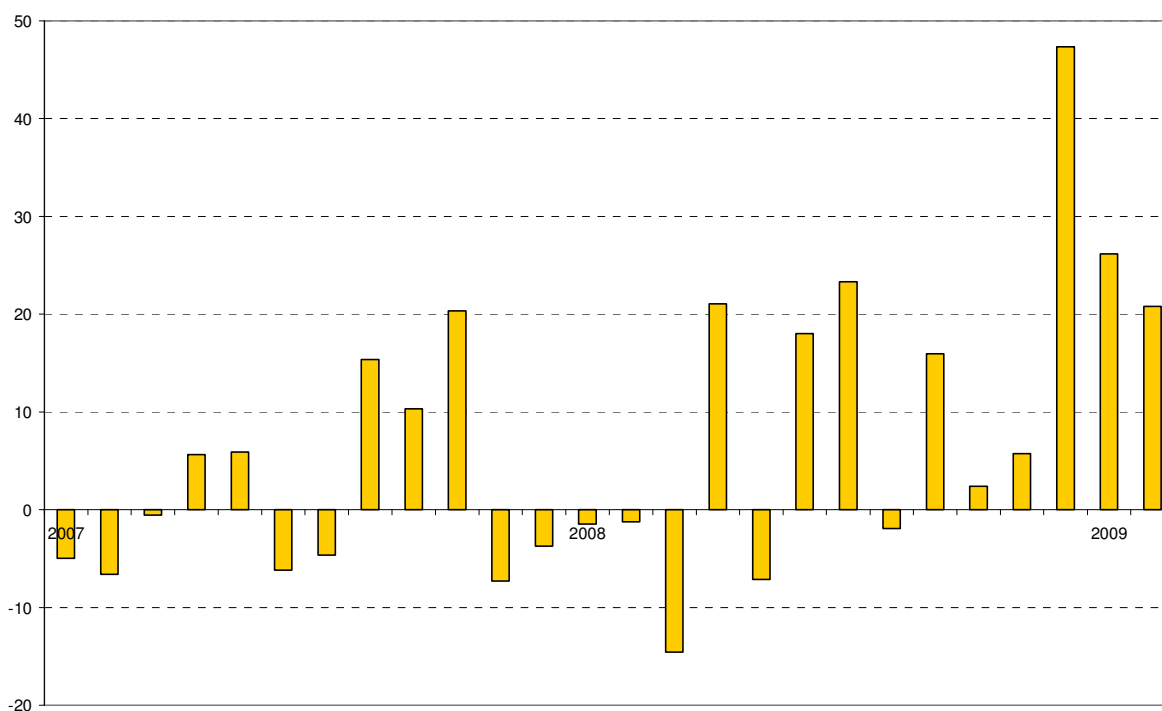
Bron: NBB.

2.4. Loop van de bedrijven

De neergaande conjunctuur brengt onvermijdelijk een geringer aantal oprichtingen met zich mee. In 2008 waren er volgens Graydon reeds 3,5% minder oprichtingen. Deze trend zet zich versterkt door met jaar-op-jaar 22,7% minder nieuwe bedrijven tijdens de eerste twee maanden van 2009. Dit is het geval zowel bij de firma's als bij de eenmanszaken. Er zijn echter ook minder gewone stopzettingen, afgaande op de eerste cijfers van 2009.

Het aantal faillissementen nam in 2008 met 8,1% toe. Daarbij verloren goed 9.500 personen hun job. In januari en februari van dit jaar liep het aantal falingen op jaarbasis op met 23,6%. Reeds circa 2.300 personen werden daarbij getroffen, een toename met maar liefst 60,6% in vergelijking met dezelfde periode van 2008. Deze ontwikkeling is sterker (d.i. negatiever) bij de eenmanszaken dan bij de firma's.

Grafiek 9 Evolutie van het aantal faillissementen (jaar-op-jaar, in %)

Bron: Graydon.

Tabel 2 Voornaamste bedrijfstakken met jobverlies ten gevolge van faillissement in 2008

Sectoromschrijving	Aantal falingen	Aantal getroffen werknemers	Aandeel in totaal getroffen werknemers
Eet- en drinkgelegenheden	799	1.172	12,3%
Groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van de handel in motorvoertuigen en motorfietsen	513	1.090	11,5%
Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden	426	899	9,5%
Detailhandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen	525	829	8,7%
Vervaardiging van textiel	15	705	7,4%
Vervoer te land en vervoer via pijpleidingen	122	472	5,0%
Bouw van gebouwen; ontwikkeling van bouwprojecten	140	431	4,5%
Weg- en waterbouw	24	248	2,6%
Vervaardiging van voedingsmiddelen	58	209	2,2%
Diensten in verband met gebouwen; landschapsverzorging	72	193	2,0%
Rest	1.528	3.242	34,3%
Totaal	4.222	9.490	100,0%

Bron: Graydon, verwerking SVR.

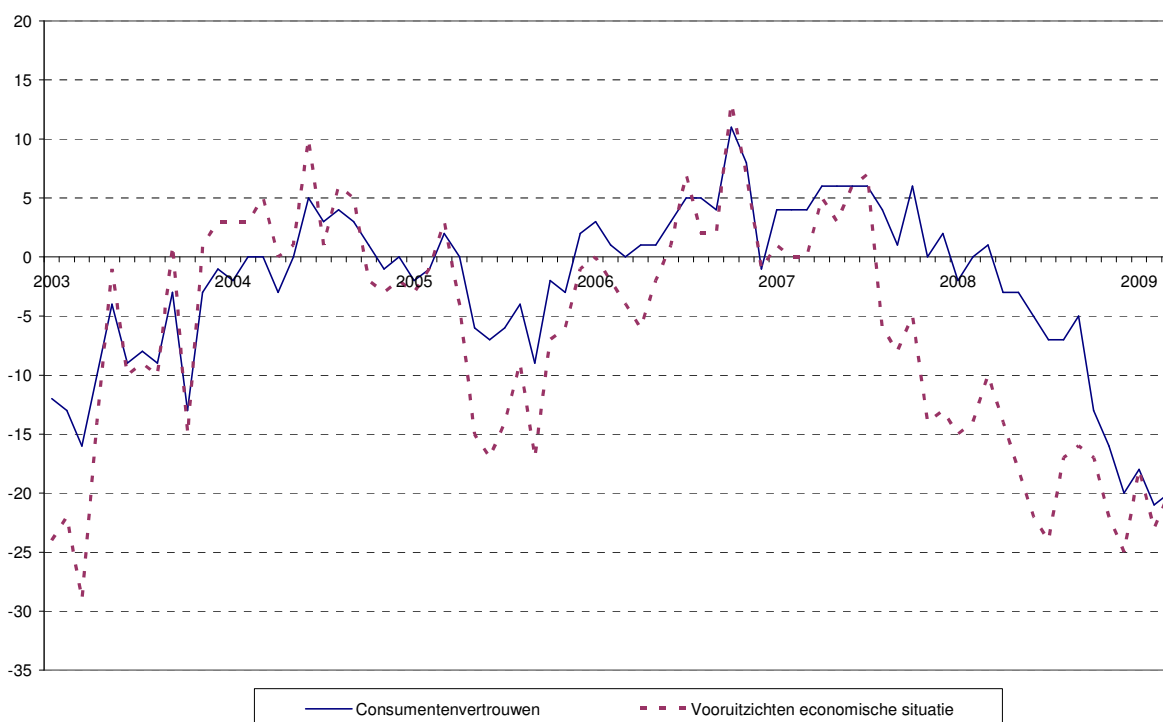
Het gros van het aantal verloren jobs bij faillissement komt op naam van vijf bedrijfstakken. Deze situeerden zich anno 2008 in de horeca, groot- en kleinhandel, de bouw en de textiel. Deze top-5 blijft tot dusver in 2009 grotendeels behouden met uitzondering van de kleinhandel. Café- en restaurantuitbaters vormen traditioneel de grootste risicogroep. Ook wat het aantal falingen betreft, staan zij op kop.

2.5. De consument

Het FPB verwacht een toename van de spaarquote van de Belgen in 2009 volgend op een afbouw in 2008. Samen met het erg lage consumentenvertrouwen en het negatieve vermogenseffect van beleggingen die in waarde gedaald zijn zou dat de Belgische private consumptie doen verminderen met 0,4% in 2009.

Ook de Vlaamse burger is somber gestemd. De indicator van het consumentenvertrouwen bereikte in februari van 2009 zijn laagste niveau sedert de start van de meting. In maart steeg hij met slechts één punt. Drie van de vier samenstellende reeksen lieten een lichte verbetering optekenen, waaronder ook de vooruitzichten over de toekomstige economische situatie. Dit is ook het geval voor het spaarvermogen en de werkloosheidsevolutie, hoewel de Vlamingen bijzonder pessimistisch blijven over het verloop van deze laatste indicator voor de komende twaalf maanden. De Vlamingen schatten hun financiële situatie opnieuw slechter in. Dit alles zal ongetwijfeld een domper zetten op de particuliere bestedingen tijdens de komende maanden.

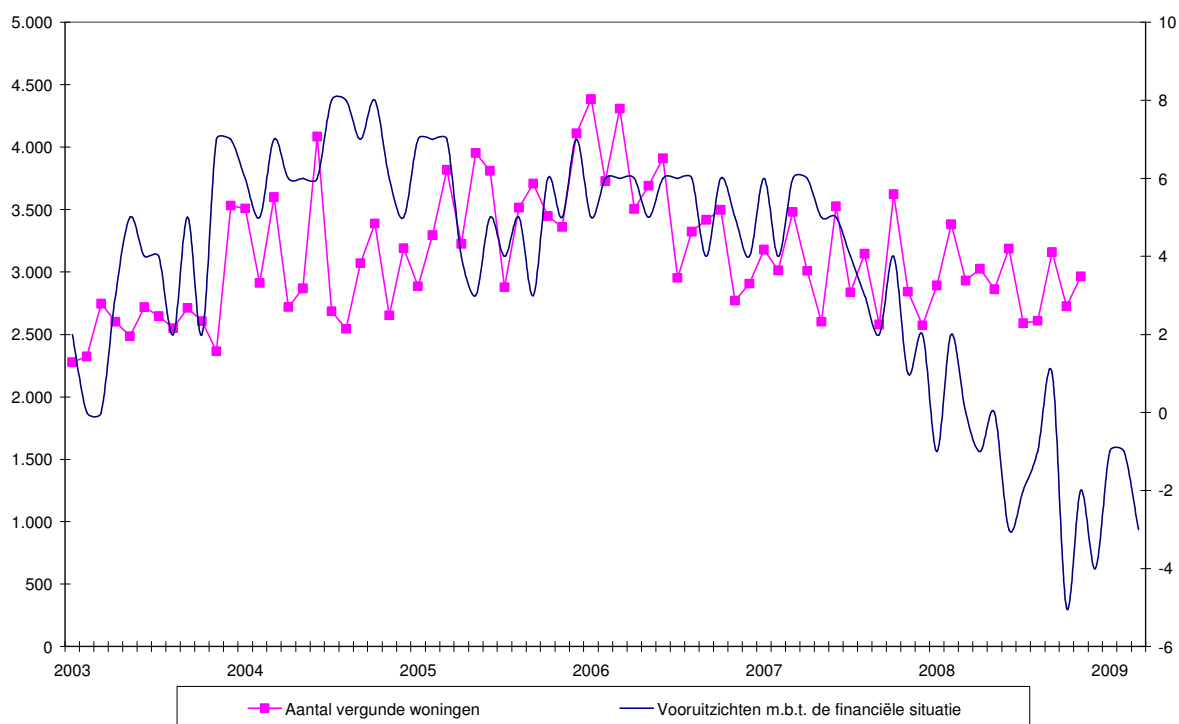
Grafiek 10 Vlaams consumentenvertrouwen

Bron: NBB.

In lijn met vele andere conjunctuurindicatoren neemt ook het aantal bouwvergunningen af. Tijdens de eerste elf maanden van 2008 waren er 4,5% minder vergunde woningen dan tijdens dezelfde maanden van 2007. Enkel de vergunningen voor verbouwingen gingen over dezelfde periode de hoogte in (+2,3%). Met het aantal begonnen woningen is het nog slechter gesteld: -13,0% over januari-oktober 2008 (jaar-op-jaar). Ook het aantal begonnen verbouwingen was dalende (-5,0%).

Grafiek 11 *Bouwactiviteit en financiële situatie van de Vlaamse consument*

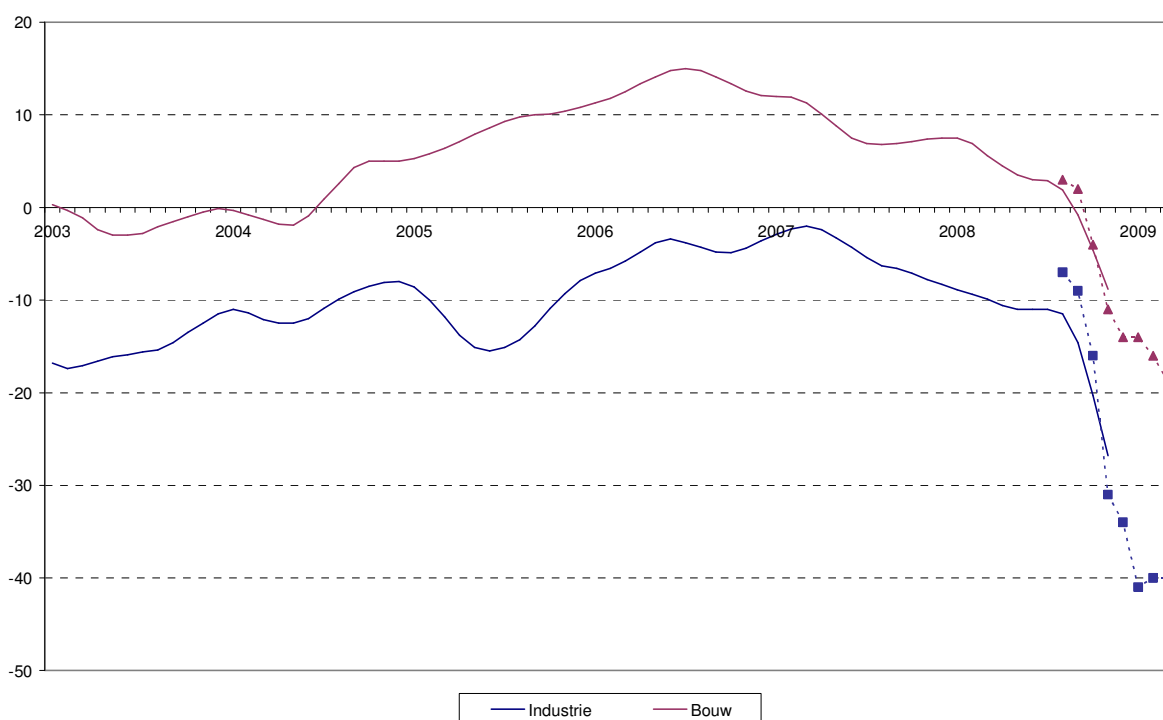

Bron: ADSEI, NBB.

2.6. Arbeidsmarkt

Van de omslag van de economie in het najaar 2008 was op het eerste zicht nog maar weinig merkbaar in de tewerkstellingsgegevens van het derde kwartaal 2008. Zo steeg het aantal arbeidsplaatsen naar hoofdverblijfplaats van de werknemer, volgens de 'Snelle ramingen' van de RSZ, in het Vlaamse Gewest met 1,7% op jaarbasis. Daarmee zet de uitbreiding van de werkgelegenheid zich nog wel verder, maar weliswaar aan een steeds trager tempo in vergelijking met de voorgaande trimesters. Recente informatie uit de conjunctuurenquête van de NBB van maart 2009 voorspelt niet veel goeds: ondernemers uit de industrie en ruwbouw zijn behoorlijk pessimistisch over de werkgelegenheidsvooruitzichten.

Grafiek 12 Werkgelegenheidsvooruitzichten in industrie en bouw

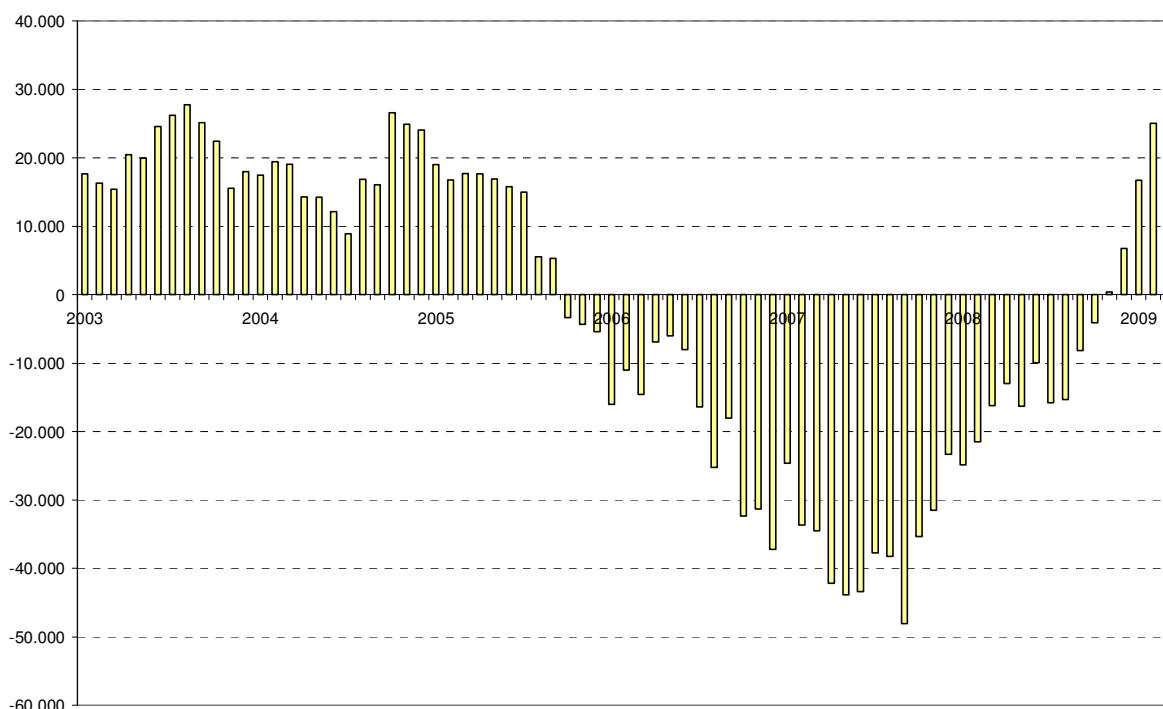
Bron: NBB.

De dalende vraag naar uitzendwerk is een andere indicatie van de afbrokkelende vraag naar jobs. Volgens cijfermateriaal van Federgon werden er 10,7% (jaar-op-jaar) minder (seizoensgezuiverde) uitzendingen gepresteerd in het laatste kwartaal van 2008. Dit is de vierde keer op rij dat er een negatieve groei genoteerd wordt t.o.v. het overeenstemmende kwartaal van het jaar voordien. Ook op kwartaalbasis krimpt de uitzendactiviteit met 3,9% in het slottrimester van 2008.

Ondernemingen die de gevolgen van de economische crisis ondervinden, snoeien eerst in hun werkaanbiedingen vooraleer ze overgaan tot daadwerkelijke ontslagen. De VDAB ontving 21.078 vacatures (Normaal Economisch Circuit zonder interim) in maart 2009. Dat zijn er 3,9% minder dan een jaar geleden, maar voor het eerst sinds oktober 2008 werd de kaap van de 20.000 op maandbasis weer behaald. Men dient evenwel voor ogen te houden dat maart traditioneel beter scoort dan februari en januari. De voorraad openstaande vacatures smelt verder weg, wat het crisisbeeld van de voorgaande maanden bevestigt. In maart 2009 waren er 36.424 vacatures die nog altijd openstonden. Dat zijn 8.449 openstaande betrekkingen minder dan in maart 2008.

De gevolgen van de economische crisis worden gaandeweg ook meer zichtbaar in de werkloosheidsstatistieken, die in november 2008 een eerste stijging optekenden. In de daaropvolgende maanden loopt de toename verder op. In maart 2009 waren er 191.563 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) in het Vlaamse Gewest. Dat zijn er 18,3% meer dan in maart 2008. De toename treft vooral mannen en jongeren.

Grafiek 13 Wijziging in het aantal niet-werkende werkzoekenden (jaar-op-jaar)

Bron: VDAB.

Het aantal mannelijke werkzoekenden kende jaar-op-jaar een klim met 30,5% eind maart 2009. Het aantal werkzoekende vrouwen groeide trager aan met 7,3%. De VDAB wijt dit aan het feit dat mannen, meer dan vrouwen, werkzaam zijn in conjunctuurgevoelige sectoren. Zo jaagt de terugval in de industrie, de bouw en het transport, de mannelijke werkloosheid flink omhoog. Naast het succes van dienstencheques, is de relatief hogere tewerkstelling van vrouwen in de minder conjunctuurgevoelige tertiaire en quartaire sectoren een bijkomende verklaring voor de gunstigere evolutie van de vrouwelijke werkloosheid.

Eind maart 2009 namen de jonge werkzoekenden (-25 jaar) aanzienlijk toe, namelijk met 35,5% op jaarbasis. Zij zijn meestal de eerste slachtoffers bij een conjunctuurverslechtering aangezien ze vaker tewerkgesteld zijn als uitzendkracht of met een tijdelijk contract aan de slag zijn. Schoolverlaters gaan ook minder snel aangenomen worden in tijden van crisis. Het aantal werkzoekende 50-plussers vermeerderde met 6,4% eind maart 2009; wat minder is dan bij de -25-jarigen. Oudere werknemers hebben doorgaans een stabiele vaste baan met meer anciënniteit en laten daardoor bij bedrijfsafslankingen de jeugd voorgaan.

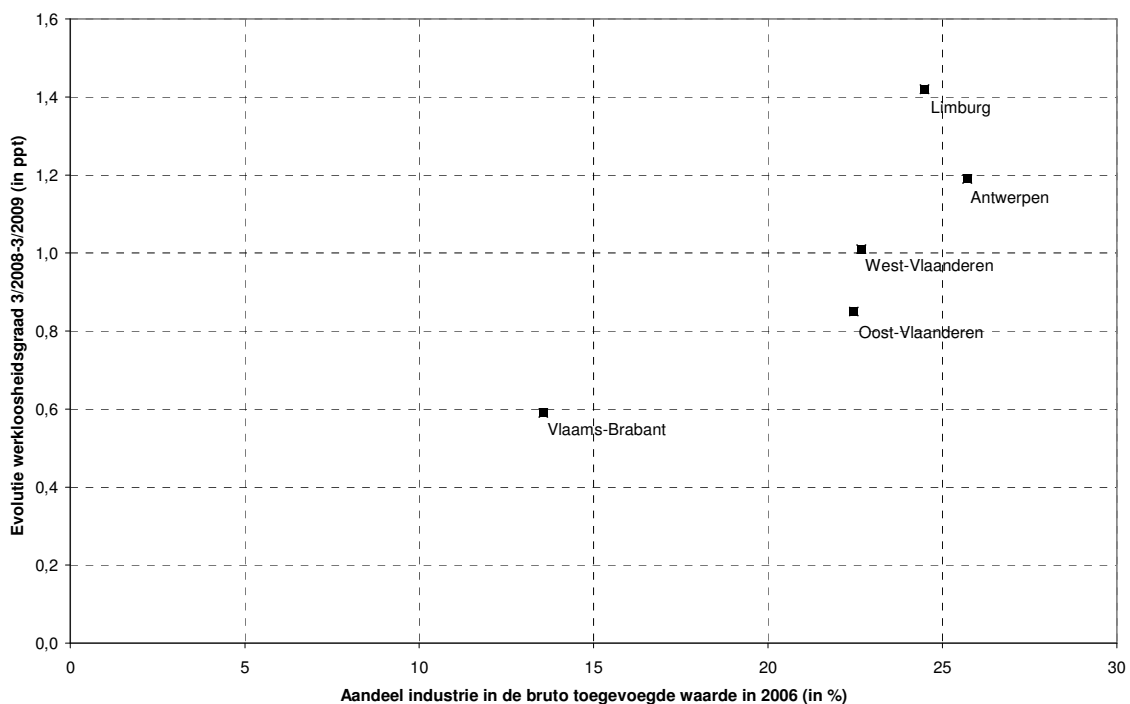
De verhouding tussen de werkzoekenden en de beroepsbevolking bedroeg in maart 2009 6,7%. De Vlaamse werkloosheidsgraad lag daarmee op een hoger peil dan een jaar terug (5,7%). Zowel de mannelijke als de vrouwelijke werkloosheidsgraad is gestegen in vergelijking met 12 maanden eerder en klokte af op respectievelijk 6,4% en 7,1%.

Box 2: Conjunctuurverzwakking in de provincies

De conjunctuurverslechtering is algemeen binnen Vlaanderen. De provinciale conjunctuurcurven die door de NBB opgemaakt worden, zijn in elke Vlaamse provincie neerwaarts gericht.

Dit komt ook tot uiting in de provinciale werkloosheidscijfers. Gemiddeld in Vlaanderen nam de werkloosheidsgraad (definitie VDAB) toe met 1,01 procentpunt (ppt) tussen maart 2008 en maart 2009. Deze toename varieerde van +0,59 ppt in Vlaams-Brabant tot +1,42 ppt in Limburg. Er is duidelijk een verband tussen het belang van de industrie in elke provincie (volgens aandeel in de bruto toegevoegde waarde) en toename van de werkloosheid. Limburg en Antwerpen zijn provincies waar de verwerkende nijverheid naar verhouding het belangrijkste is. Het zijn ook deze provincies waar de toename van de werkloosheid het grootst is.

Grafiek 14 Evolutie werkloosheid en industriële aanwezigheid in de Vlaamse provincies

Bron: VDAB, INR.

Dit verband valt te verklaren doordat de industrie doorgaans conjunctuurgevoeliger is dan de andere hoofdsectoren. Dat wil zeggen dat conjunctuurbewegingen eerder versterkt tot uiting komen in de verwerkende nijverheid. Dit komt doordat de industrie een grotere exportgerichtheid heeft en zo meer onderhevig is aan internationale concurrentie en de conjuncturele situatie elders in de wereld.

Op arrondissementeel vlak is voormelde relatie vrijwel afwezig. Vermoedelijk is het geografische niveau te beperkt waardoor verschillen tussen statistieken opgemaakt volgens woonplaats (werkloosheid) en volgens werkplaats (toegevoegde waarde) te groot worden.

Afkortingen:

ADSEI: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

BRIC: Brazilië, Rusland, Indië en China

FPB: Federaal Planbureau

IMF: Internationaal Monetair Fonds

INR: Instituut voor de Nationale Rekeningen

NBB: Nationale Bank van België

OESO: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

RSZ: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid

RVA: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening

UNIZO: Unie van Zelfstandige Ondernemers

VDAB: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

Studiedienst van de Vlaamse Regering
Boudewijnlaan 30 - bus 23
1000 BRUSSEL
<http://www.vlaanderen.be/svr>

